

DOKUMENTACE ZÁVĚREČNÉ PRÁCE



VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

FACULTY OF FINE ARTS

ATELIÉR INTERMEDIÍ

INTERMEDIA STUDIO

PRINC A ZÁHRADNÍK

THE PRINCE AND THE GARDENER

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

BACHELOR'S / MASTER'S THESIS

AUTOR*KA PRÁCE

AUTHOR

Terézia Poljaková (Adam)

VEDOUcí PRÁCE

SUPERVISOR

Mgr. et MgA. Barbora Lungová

BRNO 2022

OBSAH DOKUMENTACE:

TEXTOVÁ ČÁST	s. 4 – 8
OBRAZOVÁ ČÁST	s. 9 – 10

TEXTOVÁ ČÁST

„We are losing touch with a fantasy Nature that never really existed, while we actively and passively destroy life-forms inhabiting and constituting the biosphere, in Earth's sixth mass extinction event. Giving up a fantasy is even harder than giving up a reality.“

(Morton, s.273)

Bakalársky projekt, ktorým je tridsať stranový autorský komiks s názvom Princ a Záhradník, je inšpirovaný symbolizmom tranzície a prácami queer ekológie. Queer ekológii môžeme rozumieť ako prepojeniu queer teórie s kritickým environmentalizmom, ktoré sa vyvinulo z širšieho kontextu intersekcionálneho feminizmu a kritiky prírodných vied. Queer ekológia si berie za úlohu popierať akékoľvek hrubé rozdelenia - napríklad pomyselné a zaužívané hranice medzi našim telom a tým, čo nás obklopuje vonku, ľuďmi a neľudskými zvieratami, mužským a ženským, či živým a neživým. Mojou snahou je v tomto texte hľadať a vysvetľovať prepojenia (nie len) queer teórií s prírodnými vedami, ako aj s mojou vlastnou tvorbou.

V prvom rade by som sa chcela zamerať na reprezentáciu prírody okolo nás a upozorniť na to, ako nás pri výklade a snahe o porozumenie okolitého prostredia ovplyvňuje cisheteronormatívny pohľad na svet. Ďalším z mojich cieľov je vysvetliť samotný pojem queer ekológia, akým spôsobom sa spája s mojou tvorbou, a viac priblížiť praktickú časť mojej bakalárskej práce.

Osobný kontext

Táto bakalárska práca vznikla prepojením dvoch svetov, tém, ktoré sú mi dlhodobo blízke, a ktorým sa už dlhšiu dobu intenzívne venujem. Prvý svet sa skladá z oblastí ako sú queer teória, aktivizmus, práca v rámci queer anarcho kolektívov, politika okolo kvír a trans skúsenosti ako nebinárnej osoby, a podobne. Druhý tvoria prírodné vedy, teda hlavne biológia, morfológia, a fyziológia rastlín a živočíchov. V priebehu štyroch rokov pôsobenia na FaVU sa moja práca zakaždým odkazovala na jednu z týchto tém, až teraz sa mi ich však podarilo prepojiť.

Umelecky sa snažím skúmať hranice medzi ľudskými a neľudskými tvormi, ich vzťahmi, a našimi predstavami o hierarchii prírody¹. Hľadám, kam až je možné posunúť hranice tranzície, a moja snaha o zotieranie medzidruhových rozdielov a bariér sa mieša s trans skúsenosťami, túžbami a špekuláciami.

Po ukončení môjho štúdia na Prírodovedeckej fakulte Masarykovej Univerzity som cítila istý level frustrácie z nedostatočného nadšenia a vôbec zdôrazňovania (či len pripomínania) faktu, že príroda je, a vždy bude, vo svojej podstate teplá. Teplá ako kvír (tentokrát výnimočne nenarážam na globálne otepľovanie). A nie len teplá, ale aj trans, divná,

¹ Napríklad potravinový reťazec s človekom navrchu ako podmaniteľom-už tradične v mužskom rode- prírody.

a nezaškatulkovateľná. Asexuálne rozmnožovanie, bunečné delenie, intersex² jedinci, bisexuálne správanie, medzidruhovú sexuálne vzťahy (včely rozmnožujúce rastliny), či zmena pohlavia, sa diali dávno pred tým než sa príroda dostala k heterosexualite. Kto mi neverí nech si prečíta Darwina.

Ako mnohí som vyrastala na krásnych a dojemných dokumentoch Davida Attenborougha, v ktorých sa však niečo podobné ani nespomína. Na prírodu sa v televízii, ako aj v učebniciach a múzeách, pozeráme pohľadom cishet normatívnych biológov a biologičiek. Možno práve preto mi väčšie potešenie prináša sledovanie mimozemsky vyzerajúcich kolónií jednobunkovcov kdesi v hĺbinách mora, než opäť vidieť trojhodinový dokument o jeleňovi v ruji a jeho stretnutí so srnou. O koľko zaujímavejšie by bolo pridať tak málo spomínané informácie o častom výskyte intersex jedincov v srnčích komunitách?

Queer ekológia, antropocentrizmus, a ďalšia inšpirácia v teórii

Nosným textom, na ktorom queer ekológia stavia, je článok Timothy Mortona - *Queer Ecologies* (2010). Rovnako ako evolučná teória, aj queer ekológia sa snaží o zrušenie rigidných hraníc medzi rôznymi druhmi života. Sme v neustálom prepojení. Rovnako ako nie je vôbec jednoduché určiť čo je a nie je živé, nevieme ani určiť kde končíme a začíname my sami³.

Queer ekológiu môžeme chápať ako snahu o prehodnocovanie našich predstáv o prírode, biológii, sexualite, evolučných procesoch, ekologických procesoch, ako aj environmentálnych vzťahoch a politike z pohľadu queer teórie. Toto zmýšľanie narúša heteronormatívne predstavy o prírode, a snaží sa o nápravu zaužívaných názorov spájajúcich prirodzené/prírodné s heterosexuálnym, zatiaľ čo na queerness sa nahliada ako na „správanie sa proti prírode“. Zaujímavý je akt diskriminácie queer ľudí ich figuratívnym stavaním proti prírode, zatiaľ čo ženy či nebieli ľudia sú naopak, stále s úmyslom diskriminovať, spájajú s prírodou v kontexte „bytia bližšie prírode/divočine“. Teda biely muž, ktorý už je nad prírodou a vládne jej racionálne a kultivovane, je zároveň prírodný, ale aj ďaleko od prírody.

Václav Magid vo svojom článku *O neuchopiteľnosti: V čem (ne)spočívá romantismus současného umění* okrem iného spomína nutkanie súčasného umenia prekonať antropocentrizmus. Vyzdvihuje podobnosť medzi súčasnou témou pocitu oddelenia človeka od prírody s romantickou melanchóliou začínajúcej moderny:

„Dnes víme, že bychom měli omezit počínání, které vede k destrukci podmínek života na planetě, stejně jako si uvědomujeme potřebu hledat cestu k nelidským entitám, ať už živočišné, nebo strojové povahy. Jakékoli snahy vyjít tímto směrem ale nikdy nepřekročí omezení naší příliš lidské představivosti. Opět prahneme po jednotě, aniž bychom jí kdy mohli dosáhnout.“ (Magid)

² Zaužívaný pojem hermafroditi sa často aplikuje na zvieratá, aj ako urážka a nevhodné pomenovanie ľudí. Myslím, že môžeme ostať pri označení intersex pre všetky zvieratá, ľudské i neľudské.

³ Ľudské telo sa skladá z omnoho väčšieho podielu buniek cudzích organizmov ako tých vlastných.

Mimo už spomínaného článku Timothy Mortona, mňa aj moju tvorbu už dlhodobo inšpiruje a podnecuje práca Donny Haraway, alebo tvorba Ursuly K. Le Guin. V tejto práci pre mňa bola dôležitá Le Guinovej zbierka esejí s českým názvom *Proč číst fantasy, jak to, že zvířata v knížkách mluví, a odkdy se Američané bojí draků*. Okrem iného v nej rozoberá, prečo sú vo fantastickej literatúre blízke vzťahy so zvieratami, rastlinami a prírodou zásadné, ako na nás oddelenie od našich neľudských susedov vplýva, a prečo by sme mu mali venovať pozornosť. Taktiež aj to, prečo sa žáner fantasy automaticky priradzuje len mladším čitateľom, či deťom (rovnaké tendencie môžeme vidieť aj pri komixovej tvorbe). Kritizuje autorov a autorky ktorý vo svojej tvorbe používajú zvieratá ako nástroje, a nemyslia na koňa inak, ako na dopravný prostriedok. Opisuje moderného človeka ako čitateľa s malým záujmom o fantastično a snaží sa nájsť dôvody, prečo sa realistická literatúra považuje za nadradenú, vážnejšiu, či obsahovo hlbšiu. Veď predsa fantastické príbehy, rozprávky a legendy sú vecou na ktorej stavia naša kultúra od nepamäti, realizmus je výmyslom modernej doby. A len človek čo nikdy poriadne nečítal žáner fantasy (a dovoľm si sem pridať aj komiksy) ich môže považovať za knihy s jednoduchým obsahom, či slúžiace na únik do reality. Samozrejme sa v tejto oblasti treba prehrabať, tak ako všade, hromadou balastu, ale cestovaním po iných svetoch sa naučíme najviac o tom svojom.

O praktickej časti práce – Princ a Záhradník

Tieto myšlienkové procesy teda vyústili v autorský komiks s názvom Princ a Záhradník. Projekt zachytáva fiktívny príbeh dvoch postáv Princa a Záhradníka v magickom svete budúcnosti, kde sú hranice medzi ľudskými a neľudskými tvormi nejasné a takmer zotreté. Aj keď sa môže zdať, že tým pádom hierarchia medzi ľuďmi a zvieratami zaniká, v malom kráľovstve našich dvoch postáv sa naďalej udržiava ideológia nadradenosti človeka. Úvodná kapitola nám predstavuje postavy pomocou stretnutia v lese a známeho rozprávkového trópu žabieho princa. Avšak tentokrát ho nehľadala žiadna princezná a Princ v prvom rade ani nechcel opustiť svoj život žaby v lese. Príbeh na prvý pohľad pôsobí veľmi detsky a rozprávkovy, a je určený pre každého - hlavne pre vyrastené teplé deti, ku ktorým sa podobné rozprávky nedostali vtedy kedy mali.

Ku komiksom som mala už od mlada blízko, a jeho dokončením si plním jeden zo svojich detských snov. Zároveň je mi sympatická dostupnosť formátu tlačenej knižky, ktorá sa neviaže na žiaden galerijný priestor, a každý si príbeh môže odniesť domov. Rovnako sa snažím koncipovať aj proces samotnej obhajoby - opúšťam priestory školy, či inej umeleckej inštitúcie, a pozývam komisiu k sebe na záhradu, kde si pri bábovke a čaji môžeme o komikse podiskutovať. Komix je tlačený na risografe, v rozmere B5, na 90 gramový papier, viazaný väzbou V1. Jedným z dôvodov výberu risografu je okrem rýchlosti a zaujímavej farebnosti aj cenová dostupnosť. Každému členovi a každej členke komisie dodám jeden výtlačok v dostatočnom predstihu pred obhajobou, aby sme sa mohli všetci zmysluplne porozprávať.

Význam diela v kontexte queer ekológie

Na záver by som ešte chcela rozvinúť už skôr načrtnutú tému heteronormatívneho vnímania prírody - náš vzťah s vlastnou sexualitou a genderovou identitou totiž ovplyvňuje naše vnímanie a vzťah s prírodou okolo nás. Dlhodobo sa homosociálne a neheterosexuálne prejavy u zvierat považujú za akúsi deviáciu od normálu, rariť, či len súčasť komplexnejšieho

heterosexuálneho správania⁴. V súčasnosti však môžeme vidieť stále viac vedcov a vedkýň otvárať tému sexuálnej diverzity aj mimo ľudských vzťahov.

Queer ekológia sa snaží upozorniť aj na to, akú dôležitú úlohu mali a majú heterosexuality a homofóbia v snahe našej spoločnosti vysvetliť si svet naokolo. Taktiež vraví, že LGBTQ+ vedci/vedkyne, spisovatelia/spisovateľky, umelkyne/umelci a teoretici*čky sú nielen schopný*é spochybňovať tieto zabehnuté heterosexuálne nastavenia a upozorniť nás na ne, ale aj nám ukázať nové možnosti premýšľania a správania, ktoré nie sú tak úzko späté s heterosexistickými ideami okolo dominancie, hierarchie, konzumnej spoločnosti, dedičstva a nukleárnej rodiny. V súčasnosti mnoho LGBTQIA+ organizácií a ľudí viditeľne bojuje za práva a rovnosť homosexuálnych a transrodových ľudí vo svete ako ho poznáme, tzn. mať rovnaké práva ako heterosexuálni ľudia - vziať sa, mať výhody pri poisťovaní, v banke, môcť sa navštíviť v nemocnici.

Queer ekológia nestojí proti nukleárnej rodine, ani nevraví, že mať tieto práva nie je dôležité. Možno ale nemá záujem o pokračovanie v rovnakých tradíciách rodiny, bytí súčasťou rovnakých inštitúcií. Queer ekológia sa snaží tieto inštitúcie kritizovať, upozorňovať na ich environmentálny a sociálny dopad, a možno aj ukázať, že naše predstavy o budúcnosti môžu byť obohatené o nové možnosti významu rodiny a kooperácie – hlboké a prepojené vzťahy s rodinou, medzi rodinami, i s ostatnými ľuďmi. A nie len s tými biologicky prepojenými. A vlastne nie len ľuďmi. Vzťahy totiž možno tvoriť aj za hranicami ľudského sveta. Napríklad tak, ako ho tvoria Princ a Záhradník.

„In any case, science is too important to be left to scientists.“
(Morton, s.275)

⁴ Napr. bonobo opice a časté homosociálne prejavy u samičiek viedli k teórii, že samice len kooperujú a dohadujú si správneho partnera na rozmnožovanie. Možnosť, že by sa mohli jednoducho spolu zabávať, ani neprišla do úvahy. Správanie jednoducho muselo mať heterosexuálny dôvod.

Bibliografia

BUTLER, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990.

HARAWAY, Donna Jeanne. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. North Carolina: Duke University Press, 2016.

KIRKSLEY, Eben. "Multispecies Intra-Actions." *Antennae the Journal of Nature in Visual Culture*, no. 31, 2015, Chicago. <https://www.antennae.org.uk>

LE GUIN, Ursula K., and Jakub Němeček. *Proč Číst Fantasy, Jak to, Že Zvířata V Knížkách Mluví, a Odkdy Se Američané Bojí Draků = (Cheek by Jowl & Why Are Americans Afraid of Dragons?)*. Praha: Gnóm! - Jakub Němeček, 2019.

MAGID, Václav, O Neuchopitelnosti: v čem (ne)spočívá romantismus současného umění.. In: *Artantiques.cz* [online] 4.2022 [cit. 16.5.2022]. Dostupné z: <https://www.artantiques.cz/o-neuchopitelnosti-v-cem-ne-spociva-romantismus-soucasneho-umeni>

MORTIMER-SANDILANDS, Catriona & ERICKSON, Bruce. *Queer Ecologies, Sex, Nature, Politics, Desire*. Indiana: Indiana University Press, 2010.

MORTON, Timothy. "Guest Column: Queer Ecology." 2010, *PMLA* 125.2, 1–19. Dostupné z https://www.academia.edu/1050754/Queer_Ecology

OBRAZOVÁ ČÁST



BOL TEPLÝ LETNÝ DEŇ,
SLNKO SA CHÝSTALO NA DRUHÚ STRANU
A ZÁHRADNÍK SA VYBRAL DO LEŠA



Princ a Záhradník – Kapitola Prvá, tuš a ceruzka na papieri, 25 x 36 cm, 2022

ZÁHRADNÍK VYDESENÝ UTEKAL PRED
SVOJOU PREDSTAVIVOSŤOU. ČO VIDEL VŠAK
NEBOLA HALUCINÁCIA, ALE PRINC, KTORÉHO
VYTRHOL Z JEHO POKOJNEHO ŽABIHO ŽIVOTA.



NEVIEM KÝM BOL ZÁHRADNÍK NEŽ SA STAL
ZÁHRADNÍKOM, ANI MI NEPREZRADIL
ODKIAĽ PRIŠIEL. PAMÄŤAM SI ALE DEŇ,
KEĎ NAŠIEL MÔJ DOM...



Princ a Záhradník – Kapitola Druhá, tuš a ceruzka na papieri, 25 x 36 cm, 2022



... ALE KDE SME TO BOLI? ÁH ANO,
PRINC BOL ZO SVOJHO POKOJNEHO
ŽABIHO SVETA HODENÝ SPÄŤ DO
DRÁMY KRAĽOVSKÉJ RODINY...



Princ a Záhradník – Kapitola Tretia, tuš a ceruzka na papieri, 25 x 36 cm, 2022



Princ, digitálne skice postavy, 2022